

AZ ISMERETLEN UJGURQK

(ŐSI GYÖKÉR 1980. jun.)

Az ujgurság legrégebbi történetét homály fedi. Valószínű, hogy eredetileg valamelyik türk törzsnek vagy dinasztának volt a neve, amely aztán később nemzetnévvé alakult. Mindenesetre az oguz-törökséghez tartoztak s birodalmuk, mint rendszeren a török népek-nél, törzsszövetségén alapult. A történelem látóközébe a mai Észak-Mongolia vidékén lévő Szelenga völgyében kerülnek. Itteni nevük tokuz-oguz (kilenc törzs) volt s a türkök főnhatósága alá tartoztak. A források szerint 'assan megerősödtek s több alkalommal megkísérelték szabadságuk kivívását, ami 754-ben sikerült is. Legyőzik és megdöntik a türkök uralmát.

Az összes türk népek közül talán az ujur az, amelyik Khinával majdnem állandólag jóbaráti viszonyban, sőt szövetségben él. Eppen ezért talán róluk kapjuk a khinai forrásokban a legbővebb följegyzéseket. Az eddig átkutatott khinai adatok nemcsak azt mondják el, hogy miképpen lett hatalmassá ez a nép, hanem megemlékeznek magas kulturájukról, irodalmukról, felsorolva az ujur nyelven megjelent irodalom termékeit. Még khinai nyelvre fordított ujur irodalmi maradványok is vannak.

Önálló életüket Bojla khagán alatt kezdik. Mindjárt az első khinai feljegyzés azt beszéli el, hogy 762-63-ban, mikor a császár ellen a szeicsauai törzsek föllázadtak, az ujugurok fejedelme hatalmas sereggel siet Khina segítségére s messze benn a Khinai birodalom belsejében, a Hoanöhó folyótól délre, Bügü khánjuk leveri a lázadókat. Ez a hadjárat művelődéstörténeti és vallási szempontból is különös figyelmet érdemel. A khagán ugyanis négy manicheus papot vitt magával.

Ugy a hunoknak, mint az utánuk következő türköknek az Orkhon vidéke alkotta birodalmuk központját. Az idevezető utvonlat az elmúlt századok alatt a khinaiak pompásan kiismerték s hadműveleteikhez berendezték. A pusztákon a kutak egész sora állott s megerősített őrállomásaik is voltak egészen a mai Urga vidékéig. Talán ez lehetett az oka annak, hogy az ujugurok birodalmuk központját már a 760-as évek körül a Tarim medence nyugati oldalára helyezték. Valószínű, hogy az ujugurságnak idevaló átszivárgása már a VI. században megkezdődött s így, mikor a khagánok székhelyüket Idikut-Sehri-be, a mai Kocso vidékére tették át, itt majdnem tisztán ujugurok éltek. A mai tudományos világ előtt ez a vidék, mint Turfán és vidéke ismeretes. Ezen a vidéken fejlődik ki az a kultúra, amelyre csodálkozó szemmel tekint a mai kultúrtörténet, mert ez virágkorában tulszárnyalta Khina és Indó-Tibet kulturáját s tanítómestere lett az araboknak. Európa ekkori kulturállapota olyanok volak,

lapították, hogy az a Kr. u. IV. századból van s így a legrégebb az addig ösmert hindu kéziratok között.

Alig ment hire ennek, úgy az angol, mint az orosz kormány utasította Kasgarban lévő konzulait, hogy igyekezzenek a dolognak utána járni s ha volnának még ilyen kéziratok, vagy régiségek, azokat szerezzék meg. Az utasítás eredménye az volt, hogy Szentpétervárra és Kalkuttába még néhány régi kézirat került. Ezek egy része a gyerekek játékaül szolgált, másrésze az üvegtáblát helyettesítő ablakpapiros volt s amint megtudták, igen sok elpusztult, mert a bennlakók ezzel a régi papírossal fojtották le fegyverükben a töltést. Hogy a századok folytán mennyi mehetett tönkre, azt nehéz volna megállapítani. Most már az egész művelt világ figyelme ide irányult. 1892-ben a franciák megszereznek egy kéziratot, mely a Kr. u. II. századból való volt. Ez a párisi múzeumba került. A tudósok körében egyre nagyobb lett az érdeklődés. Azok, akik a turáni fajtól minden ősi kultúrát, sőt ennek a képességét is ab ovo megtagadták; most is felemelték szavukat, de a komoly szakemberek megállapításaival szemben kénytelenek voltak meghátrálni.

Felmerült annak a szükségessége, hogy rendszeres kutatás alá vegyék ezt a vidéket. Előbb a finnek, majd az oroszok, utánuk pedig az angol szolgálatban álló magyar Stein Aurél vezettek kutató expedíciót erre a vidékre. Ásatásaik igen érdekes s a legkülönbélebb emlékeket tártak föl. Eredményükön a németek is felbuzdultak s 1902-től kezdve négy expedíciót küldöttek. Az oroszlanrész Le Coq nevéhez fűződik. Hozott anyaga után Thomson Vilmos, az ujjur írás megfejtője, az ujjur főváros kiásására a következőket mondja: "Idikut-Serri hasonlít Pompejihez, azzal a különbséggel, hogy itt nem az elemek, hanem az emberi kezek romboltak." Ez a mondás igazán fején találta a szöveget. A kiásott maradványok majdnem mindegyikén megállapítható a szándékos rombolás. A szobrok fejait leütötték s mindenféle edényeket összetörték. Találtak olyan helyiségeket, ahol tömegesen voltak scontvázak egymás hegyénhátán. Látszott rajtuk, hogy agyonverték őket s úgy maradtak ott, abban a helyzetben, ahogy egymásra hullottak. A ruhafoszlányokon még a vérfoltok is megmaradtak. Úgy látszik egész városokat irtottak ki, aki pedig elmenekülhetett, az többet nem tért vissza. A mohamedán fanatizmus remekelt. A kihalt várost azután eltemette a lősz és a homok. A tudományra nézve ez az eltemetés volt a szerencse, mert az így eltemetett dolgok megmenekültek a későbbi pusztulástól is. A fővárosnak falai majdnem épen állottak, hosszúságuk 10 kilométernyi, magasságuk pedig 20 méteren felüli. Mindjárt az első jelentéseknél, mint páratlan sajátsgot jegyezték meg, hogy majdnem egymás mellett találtak keresztény, buddhista és manicheus

templomokat és kolostorokat. Nagy számban akadtak sziklatemplomokra is, amelyeknek szája beomlott s így jötekonyan elzárta a külvilágtól.

Mindezekben a romokban és sziklatemplomokban gyönyörű kivitelű s friss, élénk színű falfestmények egész tömegét találták. Ezenkívül rengeteg sok kéziratot s hatalmas könyvtárak maradványait. A berlini múzeumba egyszerre 233 tele láda anyagot küldött Le Coq. Aki megnézi ezt a múzeumot, csodálkozva látja, hogy egész falfestmények vannak ott, teljes épségben. Ezeket a freskókat kisebb darabokban egy különleges eljárással preparálták és szedték le a falakról, Berlinben pedig újra összeállították. Így maradtak meg az ujjur kor műemkei, amelyeknek ma a tudósok, művészek és műértők csodájára járnak. Az összes festmények erősen hajlanak a realizmus felé. A legujabb megállapítások szerint megbecsülhetetlenek az általuk festett portrék. Eladdig a festészetben az ábrázolt ember és eredetije között vajmi kevés volt a hasonlatosság. A más kultúrák hatása alatt fejlődött festészet és rajzolás, megrajzolt egy emberalakot s aláírta az illető nevét. Így például egész csomó persa király arcképe maradt reánk, amelyek annyira hasonlítanak egymáshoz s az emberi arcot jellemző karakterisztikus vonásoknak annyira hijjával vannak, hogy lehetetlen eltagadni azt, hogy bizonyos séma szerint készültek s az alájuk irt neveket bátran el is lehetne cserélni. És így volt ez általában a khinai, japán és indiai művészetben. Az ujjur művészek az elsők, akik rajzolásban nemcsak a faji, de az egyéni vonásokat is felősmerték s biztos kézzel megörökítették. Ők a világ legelső igazi portretistái. De a fej mellett a ruháza, a környezet és a tájek is a leggondosabb kidolgozásban részesült.

Stein Aurél 1906-1908-ban eszközölt expedíciója alkalmával végigjárta a Tarim medence és a Taklamakan területét s a romvárosok egész sorozatára akadt, olyan helyeken is, amelyek ma a homoksivatag messzi belsejében fekszenek. E városok közül volt olyan, amelyekből már a Kr. u. II. században elmenekültek a lakók. Hun kötetünkben megemlékeztünk Hiuen-csang khinai utazóról, aki szintén megerősí, hogy ebben az időben már a sivatagban számos romváros állt. Stein Aurél könyvéből ismerjük ezeket a kiásott romokat. Legnagyobb részüknel csak a homok által eltemetett falrészecskék maradtak a szél.

Herman Antal magyar tudós a Stein Aurél által közölt diszes fafaragásokat egymás mellé állította a magyar népművészet fafaragásával s közöttük csodálatos megegyezést talált. Érdekes Stein Aurélnak a könyvében az a rész, mikor leírja, hogy a romok között főleg a szemétdombok maradványaiban vagy egyes hivatalos helyiségekben igazi levéltár maradványokra bukkant. Utóbbiak nagy része fátáblákra van írva. Rendesen két tábla volt

...s oldalával egymásnak fordítva, végén
...mórral egy lyukon át összekötve s a zsinór
...agyagpecséttel lepecsételve. Egyik határállo-
...más őrtornyának romjaiban egy rovatozott
fölsorolást talált, amelyben nyilván volt tartva
azoknak száma, neve, akik átlépték naponkint
a határt. A forgalomra érdekes képet vet az,
hogy a határátlépők száma naponként 20-30
ember volt. A Stein Aurél által talált kézira-
tok száma meghaladja az ezret. Érdekességük,
hogy több nyelven vannak fogalmazva és
írva, különféle betűkkel, köztük igen sok a
magyarral majdnem azonos uigur írással.
Mindezeknél azonban sokkal nagyobb értékű
és jelentőségű a tunhuangi ezernyi buddha
templom kikutatása. Egy magas sziklafal
oldalán körülbelül 500 barlang van. A leg-
többnek a mélyén freskók vannak. Stein
meghallotta khinai kísérijétől, hogy egy bar-
langban nagy könyvtár van elrejtve. Az
egyik sziklatemplomot ugyanis restaurálták
s ekkor jöttek rá, hogy a régi templomokat
s ezeknek művészi freskóit a mohamedániz-
mus nem pusztította el. Az uigurok végtelen
magas kulturájára jellemző, hogy mindezek
elé egy újabb vékony falat húztak, amely
megett műkincseik épen maradtak. Egy ilyen
később húzott fal mögött volt az említett
könyvtár is. Stein Aurél nagymennyiségű
kéziratot hozott magával s az ő nyomán in-
dulva, a német és francia expedíciók nálánál
is sokkal többet. Még a japánok is sokat el-
zsákmányoltak. A kitört világháború úgylát-
szik, késleltette a megszerzett anyagok teljes
feldolgozását, de már az eddigiek is csodás
fényt vetnek a turánság ezen eltűnt dicső
korára. Éppen mikor ezeket a sorokat írom,
kapjuk az értesítést, hogy a khinaiak Stein
Aurél újabb expedícióját megakadályozták,
mert nem akarják megengedni, hogy a bi-
rodalom területéről ezek a mérhetetlen értékű
műkincsek idegenbe vándoroljanak. A szélső
nacionalista khinai lapok még azt is követel-
ték a dél-khinai kormánytól, hogy tegyen
lépéseket az eddig elrabolt kincsek visszaadása
íránt.

Az a már sokat emlegetett s a világon
páratlanul álló: saját nemzete ellen irányuló
tudományosság, amely nálunk lábra kapott,
s még igazán magyar vérű tudásainkat is
magával ragadja, elsőnek sietett megállapí-
tani azt a tételt, hogy a magyarságnak az
uigur kulturához semmi, vagy csak igen kevés
köze van.

Azoknak, akik a nemzeti dicsőséget és
becsületet úgy akarják megmenteni, hogy
még a valószínűt is lehetetlennek állítják,
ajánlom figyelmébe a következő kérdések
megszívlelését.

Hogyan magyarázzák meg azt, hogy a
magyarságnál fennmaradt az ugynevezett uj-
guros török írás? Honnan került hozzánk s
hozzá még egy ősbibb formában, ha nem egy
töröl fakadt a tudományunk?

Miért nem maradt fenn minden törökös

népnel, ha olyan nagy közkincese volt az
összes turáni népeknek?

Magyarázzák meg ezenkívül azt is, hogy
miképpen történhetett meg az a csodás eset,
hogy a magyar nyelvnek egész sor olyan, a
török elemhez tartozónak nevezett szava van,
amelyek egyetlen egy török nyelvben sincse-
nek meg, eddig kideríthetőleg meg sem vol-
tak, csak egyedül az uigurban? Azt hiszem,
Németh Gyula és Gombóc Zoltán tanár urak
már ma is eljutottak ahhoz a válaszúthoz,
ahol állj-t fognak kiáltani az internacionalista,
minden magyar becsületet letiporni akaró
altudományos átértékelő irányzatnak.

Az eddig megfejtett uigur iratok nagyobbik
része vallásos irat. Már említettük, hogy a
kiásott fővárosban egymás mellett találák a
különféle vallások templomait. Az uiguroknál
teljes vallásszabadság uralkodott. Már ekkor
a kulturának azon a magas fokán állottak,
amiből még ma is tanulhatna nagyon sok
ugynevezett európai kulturállam, mely nem
az egyéni becsület és kiválóság, s nem a vér
szerint ítéli meg az embereket, hanem aszerint,
hogy a véletlen milyen vallásúvá tette.

Az uigurok, mikor a Tarim medence viz-
környékére húzódtak, a turáni népeknél ál-
talanosan elterjedt ősvallásnak, a mágus hit-
nek voltak a hivei. Barátosi-Balogh